

אי־הבנה או הטעיה מכוונת: נרטיבים מתחרים סביב המשא ומתן לשחרור ג'ונתן פולארד בפסגת וואי ב־1998

סימון קאדל

אוניברסיטת אינדיאנה בלומינגטון

המאמר מבקש לבחון את אמיתות טענתו של בנימין נתניהו כי שחרורו של ג'ונתן פולארד הובטח לו על ידי הנשיא ביל קלינטון בתמורה לחתימה על הסכם וואי (Wye). הסכם וואי נחתם בין ישראל לרשות הפלסטינית, ובין היתר קבע כי ישראל תיסוג מ־13 אחוזים מהגדה המערבית ותשחרר אסירים פלסטינים, בתמורה להגברת שיתוף הפעולה של הרשות הפלסטינית עם ישראל בענייני ביטחון ועצירת כל האלימות הפוליטית. בהיעדר תמלילי הפגישות לא ניתן לקבוע תשובה חד־משמעית, אולם היעדרן של ראיות תומכות, לצד קיומן של טענות נגדיות מבוססות מצד משתתפים אחרים בוועידה, מצביעים על כך שנתניהו הבין לא נכון את דברי הנשיא, או הפיץ במכוון מידע שגוי על הפגישה. החלק הראשון במאמר דן באירועים שהובילו להסכם וואי, על מנת להציג את הרקע למשא ומתן. בחלק השני מוצגת השוואה בין האוטוביוגרפיות של קלינטון ונתניהו, וכן בין הסיקור החדשותי באותה עת וההודעות הרשמיות לעיתונות, על מנת לנסות לקבוע אם קלינטון אכן הבטיח לשחרר את פולארד. החלק השלישי דן בעדותו של נתניהו בהקשר של מצבו הפוליטי הפנימי ובוחן את העובדות אשר לטענתו בנוגע להתערבות אמריקאית בבחירות הכלליות בישראל בשנת 1996 ולהשפעת איומי ההתפטרות של ראש הסי־איי־ג' ג'ורג' טנט (Tenet). החלק הרביעי דן בעדויותיהם של שלושה מחברי המשלחת האמריקאית, אשר לצד היעדר עדויות דומות של מי מחברי המשלחת הישראלית מחזקות עוד יותר את טענתו של קלינטון. החלק החמישי והאחרון דן בפערים בין המשלחת האמריקאית והישראלית בעניין תפיסת מקרה פולארד וכן בבלבול אפשרי בנוגע לדרישות העונש בחוק הריגול האמריקאי (Espionage Act), ועוסק בסוגיות נרחבות של תקשורת לקויה ביחסים הדיפלומטיים בין ישראל לארצות הברית.

מבוא

למען אינטרסים ישראליים ועונשו הקשה הפכו אותו לפופולרי בקרב מצביעי נתניהו. ואולם מה שקרה בוואי לאחר מכן הפך נושא לוויכוח היסטורי. נתניהו טען כי שחרורו של פולארד הובטח לו על ידי הנשיא קלינטון, וכי ההבטחה הופרה ברגע האחרון בתירוץ שראש הסי־איי־ג' ג'ורג' טנט איים להתפטר, כך שהוא נאלץ לחתום על ההסכם ללא ויתורים לישראל. קלינטון מצידו הכחיש כי ניתנה הבטחה כזו וטען כי כל הסכם לשחרור פולארד הותנה בהסכמת צוות מדיניות החוץ שלו, שכלל את טנט. איומו של טנט להתפטר ואי־הסכמתם של מזכירת המדינה מדליין אולברייט ושל היועץ לביטחון לאומי סנדי ברגר הביאו לכך שתנאי

באוקטובר 1998 התכנסו משלחות מישראל, הרשות הפלסטינית וארצות הברית בוואי ריבר במרילנד, כדי לנהל משא ומתן על יישום הסכמי אוסלו. הסכם וואי עתיד היה להיחתם על ידי מנהיגי שלוש המדינות ולקבל את אישור הכנסת, אולם לא הייתה זו מסקנה מובנת מאליה. בלילה שלפני חתימת ההסכם הוא כמעט קרס בשל סוגיית ג'ונתן פולארד — אנליסט יהודי במודיעין הימי האמריקאי יליד ארצות הברית, שנידון למאסר עולם בגין ביצוע מעשי ריגול נגד ארצות הברית למען ישראל. עניין שחרורו של פולארד הועלה על ידי ראש הממשלה כתנאי לחתימה על ההסכם, שכן פעילותו

א), וכעבור שנה על הסכם עזה-יריחו. הסכמים אלה הביאו להקמת הרשות הפלסטינית, ועם נסיגת ישראל מרצועת עזה ומהעיר יריחו יצרו מצב שלראשונה מאז הקמת מדינת ישראל פתרון שתי המדינות נראה אפשרי. תחושת האופטימיות באה לידי ביטוי בסקרים. 64 אחוזים מהישראלים היהודים הסכימו מאוד או במידה מסוימת למשא ומתן עם אש"ף (Roper Center, 1993), ו-57 אחוזים מהישראלים תמכו בנסיגה משטחים (Waxman, 2008).

למרבה הצער, שנת 1995 תיזכר כתחילת הסוף ולא כהקדמה לפתרון מוצלח של שתי מדינות. ב-4 בנובמבר 1995 נרצח יצחק רבין, ראש הממשלה ממפלגת העבודה ומי שהוביל את הסכמי אוסלו, על ידי ישראלי ימני במהלך עצרת תמיכה בתהליך השלום. יורשו של רבין, שמעון פרס, אומנם ניסה להוציא לפועל את חזונו של ראש הממשלה המנוח ואפשר לרשות הפלסטינית החדשה לקיים את הבחירות הראשונות בתולדותיה, אולם סדרה של פיגועי התאבדות שביצע ארגון הטרור האסלאמיסטי חמאס והתחושה הכללית כי השימוש של פרס במורשת רבין הוא תעלול פוליטי ציני הביאו לכך שבשנת 1996 נבחר בנימין נתניהו לראשות הממשלה בפעם הראשונה, בזכות מצע נחרץ של התנגדות להסכמי אוסלו. נתניהו עלה כמבקר הבולט של תנועת השלום בראשית שנות ה-90. הוא פרסם מאמר דעה בניו יורק טיימס שהתנגד להסכם אוסלו (Netanyahu, 1993) והשתתף בעצרות שבהן ייחלו למותו של רבין, מה שגרם ליריביו הפוליטיים ולאלמנתו של רבין להאשים את נתניהו בהסתה לרצח (Taddonio, 2016).

ואולם למרות התנגדותו של נתניהו לתנועת השלום, הוא לא יכול היה להפנות לה עורף לחלוטין. 80 אחוזים מהישראלים המשיכו לתמוך ביישום הסכם אוסלו (United Nations, 1998). הוא אומנם ניצח את מועמד מפלגת העבודה לתפקיד ראש הממשלה, אולם יש לראות זאת בהקשר הרחב. ראשית, בחירתו של נתניהו נערכה בתקופה הקצרה בין 1996 ל-2001, שבה ראש הממשלה נבחר בבחירות ישירות, ולא לפי המפלגה שהשיגה את מספר המושבים הרב ביותר בכנסת. נתניהו אומנם קיבל את המנדט להקים ממשלה, אולם מפלגת הליכוד שבראשה עמד קיבלה למעשה פחות קולות ופחות מושבים בכנסת מאשר מפלגת העבודה (Inter-Parliamentary Union, 1996). רבים מייחסים את הפסדו של פרס לא לדחייה ישירה של מדיניות מפלגת העבודה כלפי הפלסטינים אלא לחרם על ההצבעה שהובילו ערבים ישראלים, שהתנגדו למערכה הצבאית שהוביל פרס נגד חזבאללה במבצע ענבי זעם בלבנון (Rekness, 1996).

זה לא התקיים, ולכן כל הבטחה פוטנציאלית התבטלה מאלה. עוד טען קלינטון כי התפטרותו של טנט הייתה רחוקה מלהיות תירוץ בלבד, שכן היא הייתה פוגעת קשות על ביישום הסכמי אוסלו ועל נכונותו של יאסר ערפאת לחתום על הסכם וואי.

למרבה הצער, תמלילי המשא ומתן בוואי לא הועמדו לרשות הציבור, ולכן קשה לדעת בוודאות איזה מהתיאורים הסותרים הוא המדויק – של קלינטון או של נתניהו. כדי לקבוע מהי הסבירות של כל אחד מהתיאורים מובא במאמר ניתוח האוטוביוגרפיות של שניהם, אשר בכל אחת מהן מתוארים אירועי וואי מנקודת מבטו של המחבר. מכיוון שאוטוביוגרפיות הן מטבען מוטות ומבוססות על המניעים של כותביהן, הן רחוקות מלהיות תחליף מושלם למקור ראשוני אמיתי. ואולם בעזרת הצבת הנרטיב של כל מנהיג בהקשר של הנסיבות הפוליטיות ששררו באותה עת במדינתו, ובשילוב שקלול מניעיו של כל מנהיג להציג את הסיפור כפי שהציג, מתחילה להצטייר תמונה.

נראה כי טענתו של נתניהו על הבטחה שהופרה נובעת מאי-הבנה של עמדת קלינטון, או שזהו ניסיון מכוון להטעות את הציבור הישראלי ולהעצים נרטיב רחב יותר של בגידה מצד בעלי ברית מבית ומחוץ. ממצאים אלה – בשילוב עם הצהרות כוזבות של נתניהו בנוגע לחומרת עונשו של פולארד בהשוואה למרגלים סובייטים וחוסר יכולת או חוסר רצון מצידו להבין את ההשלכות הגיאופוליטיות של התפטרותו של טנט – מראים כי התעקשותו של קלינטון על כך שלא ניתנה הבטחה ולא הופרה הבטחה היא הטענה הסבירה יותר.

מעבר לדיון באיכות הנרטיבים של קלינטון ונתניהו בנוגע למשא ומתן, מאמר זה מבקש גם לעמוד על ההבדל המהותי בין התפיסה האמריקאית לישראלית כלפי פולארד, הן בנוגע למניעיו והן להיקף הנזק שנגרם ממעשיו, וכיצד הקונפליקט היה כמעט בלתי נמנע בשל הפערים. ניתן אם כן לראות את הוויכוח על שחרורו של פולארד כמקרה מבחן לאופן שבו נרטיבים מנוגדים עלולים לשבש משא ומתן אפילו בין בעלות ברית קרובות, וכהוכחה לחשיבות ההבנה ההדדית בהמשך היחסים בין ארצות הברית לישראל.

חלק ראשון: רקע כללי על הסכם וואי

בשנת 1993 הכירה ישראל בארגון השחרור הפלסטיני (אש"ף) כנציג הלגיטימי של הפלסטינים, לאחר שזה ויתר על שימוש בטרור והכיר בזכותה של ישראל להתקיים. המהלך אפשר לישראל להיכנס למשא ומתן ישיר עם אש"ף, שהיה בעבר הפרה של החוק הישראלי, ובסופו של דבר הניב חתימה על הסכם אוסלו הראשון (אוסלו

את שיחות השלום התקועות (או לפחות להשיג את התנאים הטובים ביותר לפני שיתפרקו לחלוטין), וכל הצדדים פעלו בהתאם להנחות אלה.

חלק שני: ההבטחה לכאורה של קלינטון

לפני בחינת התיאורים השונים של המשא ומתן בעניין פולארד, ראוי לבסס את העובדות שמופיעות בשתי הגרסאות. גם קלינטון וגם נתניהו אינם מכחישים ששחרורו של פולארד הוצע כתנאי לחתימה על הסכם וואי, ושניהם גם לא מכחישים שתנאי זה בוטל בעקבות איום ההתפטרות של ראש הסי־איי־טנט. חילוקי הדעות צצים סביב השאלה אם שחרורו של פולארד הובטח על ידי קלינטון, ולכן, אם הנשיא השיג את חתימתו של נתניהו בחוסר תום לב. באוטוביוגרפיה שלו 'ביבי: סיפור חיי' מעלה נתניהו טענה זו בצורה ברורה:

קלינטון הסכים לשחרר את פולארד בימים שקדמו לוועידת וואי, כתמריץ מיוחד עבורי להגיע לפסגה. כעת, בשעותיה האחרונות של הוועידה, כשהצוותים כבר ניסחו את הטיטות האחרונות, הוא ביקש להיפגש איתי. "ביבי", אמר קלינטון, "אני מצטער שאני מפיל את זה עליך, אבל אני לא יכול לשחרר את פולארד. הפנטגון וה־CIA עומדים על הרגליים האחוריות. ג'ורג' טנט [ראש ה־CIA] איים להתפטר. אני פשוט לא יכול לעשות את זה". הייתי המום. נשיא ארצות הברית, שאנשיו נזפו בי ללא הרף על שלא היה לי אומץ לקבל החלטות מדיניות וביטחוניות קשות שעלולות להפיל את ממשלתי, חוזר בו ממחויבות מוצקה שנתן בגלל מכשול בירוקרטי שבשום צורה שהיא לא היה איום על נשיאותו! (נתניהו, 2022, עמ' 269–270).

השימוש החוזר ונשנה בשפה של הבטחות כמו "הסכים" או "התחייבותו הברורה" מבהיר את המסר של נתניהו: קלינטון הבטיח לשחרר את פולארד כדי לגרום לראש הממשלה לחתום על הסכם חסר תוחלת לישראל, ואז חזר בו מהבטחה זו. נתניהו נאלץ לכאורה לחתום על הסכם ללא תמורה לישראל, או לעזוב ולהיות מואשם בכישלון ועידת הפסגה.

מנגד, התיאור של קלינטון בדבר הדיון סביב פולארד בספרו 'חיי' מכיל יותר ניואנסים. הוא מודה שלא דחה את הבקשה הישראלית על הסף: "לאמיתו של דבר, אמרתי לראש הממשלה שאם זה מה שדרוש כדי לעשות שלום, אני נוטה לעשות זאת". אולם הוא מוסיף מייד לאחר

שיעור ההצבעה הנמוך בקרב המצביעים הערבים, שרובם היו צפויים לתמוך בפרס ולא בנתניהו, הבטיחו למעשה את ניצחונו של האחרון בבחירות הכלליות של 1996. התמיכה הציבורית בתהליך השלום אומנם אילצה את נתניהו להמשיך ליישם חלק מהתהליך, כמו הסגת הצבא מ־80 אחוזים מחברון בשנת 1997, אולם כהונתו הראשונה התאפיינה בהתרחקות רבה משני קודמיו. ב-29 בספטמבר 1996 הוא החל בעבודות חפירה ליד מתחם מסגד אל־אקצא. המהלך גרר מהומות שדוכאו בסופו של דבר על ידי צה"ל. מהומות מנהרת הכותל, כפי שהן כונו, הביאו למותם של 70 פלסטינים ו־17 חיילי צה"ל (Eldar, 2009). בשנת 1997 החל נתניהו בבניית השכונה הר חומה במזרח ירושלים – מהלך שהכעיס מאוד את הרשות הפלסטינית ועיכב את שיחות השלום כדי למנוע את אובדן התנופה של תהליך השלום הציב הנשיא קלינטון לארח ועידת פסגה עם נתניהו ויאסר ערפאת בוואי ריבר, על מנת לדון בהמשך יישום הסכמי אוסלו. נתניהו התנגד לפסגה זו וציין שוב ושוב את הבטחת שחרורו של פולארד כסיבה להסכמתו להשתתף, אולם המציאות הייתה מורכבת יותר. ראשית, הוא התמודד עם לחץ פנימי להשתתף בפסגה, שכן 82 אחוזים מהישראלים תמכו בכך (United Nations, 1998). שנית, ממשל קלינטון הפעיל ככל הנראה לחץ כבד על נתניהו להשתתף בוועידה. קלינטון מעולם לא התנה את הסיוע האמריקאי לישראל בדבר, אולם סיוע זה הגיע לנקודת שפל ב-1998 והממשל דחה בקשה של נתניהו למענק בנייה בסך 1.2 מיליארד דולר (Lasensky, 2004). יתרה מכך, במאמר שפורסם אז בווישינגטון פוסט אישר יועצו לביטחון לאומי של קלינטון, סנדי ברגר, כי הוא ומדלן אולברייט יפנו בגלוי אצבע מאשימה כלפי נתניהו בשל כישלון תהליך השלום, אם יחליט לא להשתתף (Gellman, 1998).

עבור קלינטון וערפאת הייתה ועידת וואי בגדר מאמץ אחרון להציל את שיחות השלום, שהתערערו בעקבות רצח רבין ועליית הליכוד לשלטון. עבור נתניהו הייתה זו הזדמנות להפיס את דעת הרוב הישראלי שתמך במשא ומתן עם הרשות הפלסטינית, ובמקביל לקדם תנאים לטובת האינטרסים הביטחוניים של ישראל. שחרורו של ג'ונתן פולארד אמור היה להקנות לו גם יתרון בקרב ציבור הבוחרים הפנימי שלו. לאור כל אלה קל להבין את השימוש בטקטיקות משא ומתן נוקשות ומגושמות, כמו האולטימטום של ברגר ואולברייט, איומו של טנט בהתפטרות ואיום נתניהו לנטוש את המשא ומתן אם פולארד לא ישוחרר. בהקשר של יחסי ישראל והפלסטינים נכון לאמצע-סוף שנות ה־90, הוועידה נתפסה על ידי כל הצדדים כמאמץ דחוף אחרון להציל

לחלץ ויתור ביטחוני יקר ערך בתמורה לביטול דרישה שהציעה תועלת מוחשית מועטה לישראל.

ראוי גם לציין שטענתו של קלינטון כי לא הבטיח לשחרר את פולארד אינה רק ניסיון שלו לשכתב את ההיסטוריה על ידי קידום עצמי באמצעות אוטוביוגרפיה, זוהי גם העמדה הרשמית שהשמיעה ארצות הברית באותה עת. במאמר בווישינגטון פוסט שפורסם 18 ימים לאחר חתימת ההסכם שבו והדגישו גורמים רשמיים בבית הלבן כי חרף העובדה שנתניהו אולי האמין או קיווה אחרת, הנשיא לא התחייב רשמית לשחרר את פולארד (Pincus & Gellman, 1998). המאמר מצטט גורם אנונימי שהיה מעורב במשא ומתן, שאמר: "אני יודע שחלק מהישראלים טוענים בתוקף שהוא הבטיח, אבל מכל הדיונים שניהלתי עם הנשיא אין לי שום ראיות שהוא אמר לישראלים כי הוא ישחרר את פולארד". יתרה מכך, בשורת כתבי התחייבות שכתבו שגריר ארצות הברית בישראל אדוארד ווקר ג'וניור ודניס רוס ואשר הועמדו לרשות משרד החוץ הישראלי, שחרורו של פולארד אינו מוזכר ואינו מובטח (Ministry of Foreign Affairs, 2023). משמעות הדבר היא שגם אם קלינטון היה ערב באופן אישי לשחרורו של פולארד, דבר שהנשיא מכחיש בתוקף עד היום, זו לא הייתה העמדה הרשמית של ממשלת ארצות הברית, וגם לא ציפייה או בקשה שהפנה משרד החוץ הישראלי.

חלק שלישי: נרטיב הבגידה של נתניהו

האשמת נשיא ארצות הברית בשקר כדי לאלץ את ישראל לחתום על הסכם גרוע, בייחוד אם ההאשמה שקרית, היא מהלך מסוכן מצד ראש ממשלת ישראל. לכן חשוב להסביר מה עשוי היה להיות המניע של נתניהו להציג כך את המשא ומתן בעניין פולארד. הרושם הוא כי התיאורים של ועידת וואי באוטוביוגרפיה של נתניהו הם חלק מאסטרטגיה תקשורתית רחבה יותר, שנועדה להציג את ראש הממשלה כקורבן של קונספירציה בין מנהיג מפלגת העבודה אהוד ברק לנשיא קלינטון, במטרה להדיח אותו מהשלטון.

בפרק על וואי בספרו, מייד לאחר תיאור המשא ומתן, מתאר נתניהו את הטלטלה הפוליטית שעימה התמודד בבית, לכאורה בניסיון לקשר בין שני האירועים. בחתימה על הסכם וואי הוא הסתכן במרד של המפלגות הדתיות בקואליציה שלו, כך שממשלתו נעשתה תלויה במפלגת העבודה של אהוד ברק, שהבטיחה נאמנות בתמורה לחתימה על הסכם וואי. ואולם לאחר אישור ההסכם חזרה בה מפלגת העבודה מתמיכתה, והליכוד נאלץ להכריז על בחירות. נתניהו טוען כי החלטה זו של ברק

מכן: "אבל אצטרך להתייעץ עם אנשיי" (קלינטון, 2005, עמ' 814). זהו הדבר הקרוב ביותר להבטחה שקלינטון נתן בנוגע לפולארד, והניסוח הוא בלתי מחייב באופן ברור. מהניסוח עולה שאם "אנשיי" יתנגדו לשחרור, קלינטון לא יוכל לקיים את ההבטחה. דפוס כזה של הסכמה המותנית באישורם של אנשי צוות או ראשי סוכנויות מופיע בהמשך אותו פרק:

אמרתי לנתניהו שאבחן את בקשתו ברצינות ואנסה להשיג התקדמות כלשהי עם טנטועם צוות הביטחון הלאומי. אבל, אמרתי לנתניהו, תצא נשכר יותר עם הסכם בטחוני יציב ואמין מאשר עם שחרורו של פולארד (קלינטון, 2005, עמ' 814).

ייתכן שדברי הנשיא אינם מעוררים אמון רב בנכונותו להתחייב להסכמים, אך אין ספק שלא מדובר כאן בהבטחה. בהמשך השיחה הקודמת בינו לבין נתניהו, קלינטון רומז שהתנאי להבטחה הוא הסכמה של צוותו. תנאי זה לא קיים עקב חילוקי דעות עם ברגר ואולברייט והאיום בהתפטרותו של טנט. לכן ההחלטה לא לשחרר את פולארד עקבית לחלוטין עם הצהרותיו הקודמות של הנשיא, ואין לראות בה הבטחה שהופרה. הנשיא מסכם את הפרק על הסכם וואי בעיסוק בווייתורים שנתניהו דרש במקום שחרורו של פולארד:

לבסוף, לאחר ששוחחו באריכות, הסכים ביבי לדבוק בהסכם, אך התנה זאת בשינוי תמהיל האסירים המשוחררים כך שישוחררו יותר אסירים פליליים ופחות אסירים בטחוניים (קלינטון, 2005, עמ' 814).

ערפאת התנגד בהתחלה לשינוי זה, אולם לאחר פגישה עם אולברייט ודניס רוס, השליח למזרח התיכון, היה מוכן להסכים (קלינטון, 2005, עמ' 814). ניתן להבין מכך שנתניהו היה מודע לאופיו המותנה מאוד של ההסכם בנוגע לפולארד, וניצל זאת לדרישה חדשה (שינוי בסוג האסירים המשוחררים), וכי היה מוכן להסכים לעסקה לאחר שדרישתו התקבלה. הדבר גם סותר את תיאורו של נתניהו כמי שחתם על ההסכם "בחירוק שיניים" עקב היעדר ויתורים מצד הרשות הפלסטינית. נתניהו מציין באוטוביוגרפיה שלו במפורש את דרישתו של ערפאת שישחרר אסירים שהשתתפו בפיגועי טרור כנקודת מחלוקת מרכזית במשא ומתן (נתניהו, 2022, עמ' 270). אם כן, במקום להידחק לפינה על ידי קלינטון וערפאת, כפי שנתניהו מתאר זאת, הוא הצליח

נלסון מנדלה בדרום אפריקה (Greenberg, 2013) ושל טוני בלייר בבריטניה (Kolbert, 1999).

ואם כבר ראש מדינה כלשהו מואשם ב"שליחת" היועצים, יש יותר ראיות לכך שהוראה כזו הגיעה מטוני בלייר ולא מקלינטון. דיווח בעיתון וושינגטון פוסט מאותה עת מתאר את העסקתו של גרינברג על ידי קמפיין ברק כך שנעשתה "בעצת ראש ממשלת בריטניה טוני בלייר" (Hockstader, 1999). יתרה מכך, במהלך ראיון ל-Jewish Telegraphic Agency הכחיש קארוויל כי מעורבותו בקמפיין של ברק הייתה בכלל ידועה לקלינטון לפני שנתניהו עצמו יידע אותו במהלך המשא ומתן (Stein, 1999). אומנם לקארוויל יש מוטיבציה להגן על לקוחו לשעבר על ידי הצנעת מעורבותו של קלינטון, אולם מכיוון שאין ראיות סותרות האחריות להוכחת מעורבותו של הנשיא מוטלת על נתניהו, ולא קארוויל הוא שאמור להוכיח את היעדרה.

שנית, התיאור של קארוויל וגרינברג כבעלי ברית של קלינטון הוא מדויק, אולם בוב שרום מעולם לא עבד עבור הנשיא בשום תפקיד. שלישית, גם לגרינברג וגם לשרום היו סיבות להתערב בפוליטיקה הישראלית מעבר לנאמנות לנשיא קלינטון. שרום, על פי הדיווחים, ביקר בארץ כתריסר פעמים כחוקר חובב של ארכיאולוגיה והיסטוריה, ואילו גרינברג התגורר בישראל בשנות ה-70 והיה מרצה בחוג למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים. לאור העניין הרב של גרינברג ושרום במדינת ישראל, הרמיזה שמעורבותם בפוליטיקה הישראלית נובעת כולה או בעיקרה מרצון לסייע לממשל קלינטון נראית קלושה.

לבסוף, טענתו של נתניהו כי שכירת יועצי קמפיין בעלי זיקה למפלגה הדמוקרטית האמריקאית היא בגדר התערבות זרה נחלשת, לאור העובדה שהוא עצמו שכר את שירותיו של היועץ הפוליטי האמריקאי ארתור פינקלשטיין, האסטרטג הרפובליקני ובעל בריתו של רונלד רייגן, במהלך בחירות 1999 ולצורך הקמפיין המוצלח שלו ב-1996 (Sontag, 1998). באוטוביוגרפיה שלו משמיט ראש הממשלה את האזכורים לכך, ככל הנראה כדי להימנע מטענות על צביעות.

השאלה אם נתניהו אכן מאמין שתבוסתו בבחירות הכלליות של ישראל בשנת 1999 נגרמה עקב התערבותו של קלינטון חורגת מתחום מאמר זה. עם זאת, אם נקבל את דבריו של ראש הממשלה כלשונם, דומה כי התעסקותו בנושאים פוליטיים פנימיים פגעה ביכולתו לפרש נכונה את מניעיו של קלינטון. ראוי לזכור את הציטוט שהובא בחלק הראשון של המאמר, שבו ראש הממשלה מדגיש את העובדה שחתימתו על ההסכם סיכנה את הקואליציה שלו, בעוד שהתפטרותו של טנט

נעשתה לבקשת ממשל קלינטון, והאוטוביוגרפיה שלו מנסה להוכיח הן את האמצעים והן את המניע.

נתניהו טוען כי ממשל קלינטון, שהאמין כי חוסר הנכונות של נתניהו לווייתורים היה המכשול העיקרי לשלום בר־קיימא בין ישראלים לפלסטינים, ביקש להביא להדחתו לטובת ראש ממשלה שיהיה נוח יותר לפשרות:

כשלא סיפקתי את הווייתורים מרחיקי הלכת שהיו לדעתו תנאי מקדים לחתימת הסכם שלום סופי, הוא שם את כל יהבו על ברק ועזר לו להביס אותי. זמן קצר לאחר ניצחונו של ברק הזמין אותו קלינטון לארוחת ערב חגיגית בבית הלבן, שם התחבקו בחום מול המצלמות. אחד הנוכחים נשבע ששמע אותם אומרים, "עשינו את זה" (נתניהו, 2022, עמ' 273).

טענת ראש הממשלה בדבר התערבות אמריקאית בבחירות בישראל מופיעה שוב כאשר הוא מציין כי ממשל קלינטון הודה בסיוע לקמפיין של שמעון פרס (נתניהו, 2022, עמ' 273). למרות שכל הראיות של נתניהו הן אנקדוטליות, ניתן להניח שהממשל אכן היה מעדיף לנהל משא ומתן עם ראש ממשלה ישראלי שחולק עמדות מדיניות חוץ דומות לאלו של וושינגטון, וכך ניתן לטעון שנתניהו מצליח לבסס מניע.

עם זאת, כאשר נתניהו מנסה להציג את האמצעים ששימשו את קלינטון להדחתו מהשלטון, טיעונו המוצגים באוטוביוגרפיה שלו חלשים הרבה יותר. ראש הממשלה מצטט את העובדה שהקמפיין של ברק שכר כיועצים את מי שהיו בעלי ברית מרכזיים של קלינטון, ג'יימס קארוויל, סטנלי גרינברג ובוב שרום – צעד שנתניהו מתאר כך: "שוב התערב קלינטון בבחירות כדי להטות את כף המאזניים בישראל" (נתניהו, 2022, עמ' 272). יתרה מזו, ראש הממשלה טוען כי העסקתו של קארוויל, גרינברג ושרום נעשתה לבקשת הנשיא, והוא כותב שהשלושה "נשלחו" על ידי הנשיא.

השפעתם של קארוויל, גרינברג ושרום על הקמפיין של ברק נדונה בהרחבה ואין עליה מחלוקת, אולם נתניהו נכשל בהצגת ראיות לכך שקלינטון היה מעורב במינויים, או בהפרכת הראיות הרבות לכך שלא היה מעורב. ראשית, קארוויל וגרינברג היו אומנם בעלי ברית קרובים של הנשיא האמריקאי, אולם עד בחירות 1999 בישראל הם כבר ביססו עצמם כיועצים פוליטיים שאינם תלויים בממשל קלינטון ועוסקים בפוליטיקה בינלאומית. קארוויל היה מעורב בקמפיינים מוצלחים של בחירות באמריקה הלטינית, ואילו גרינברג סייע בבחירתם של

רוב הדיונים בנוגע לחנינה לפולארד נערכו אומנם באופן פרטי בין הנשיא לראש הממשלה, אולם המשלחות קיבלו תדרוך קבוע בדבר פרטי הפגישות הפרטיות הללו, וכך יכלו לאשש או להפריך את הנרטיבים של המנהיגים. שני חברים במשלחת של קלינטון, דניס רוס וג'ורג' טנט, מציינים בזיכרונותיהם את המשא ומתן על פולארד. שניהם כותבים שהנשיא הכחיש שנתן הבטחה לנתניהו, אם כי טנט טוען שהוא "אמר הכול, למעט אמירה מפורשת" (Tenet & Harlow, 2008, p. 69). מעניין כי שניהם טוענים שאילו נתן קלינטון הבטחה כזו, הם היו נעתרים בחוסר רצון לשחרר את המרגל. רוס כותב:

הנשיא שאל מה עליו לעשות. שאלתי אותו, "האם התחייבת לשחרר את פולארד? אם כן, אתה חייב לשחרר אותו". הנשיא נשבע שלא נתן שום הבטחה אלא אמר שיראה מה הוא יכול לעשות, מבלי להבטיח דבר. על כך עניתי, "אם לא נתת לו הבטחה, אסור לך להיכנע לזה. זו הבעיה של ביבי ואין לך היתכנות. האם הוא מתכוון לוותר על הסכם שישפר את ביטחון ישראל, ישבור את הקיפאון בתהליך השלום ויעניק לתהליך דחיפה של ממש רק כדי שיוכל לקבל את פולארד? זה לא יתקבל בישראל. הוא לא יכול לעשות את זה ואסור לך להיכנע לבולשיט הזה" (Ross, 2004, p. 455).

אומנם אין בכך הוכחה ניצחת לטענתו של קלינטון שלא נתן שום הבטחות בנוגע לפולארד, אך יש לפחות אישור לכך שהמשלחת האמריקאית פעלה על פי ההנחה ששחרורו של פולארד לא הובטח. טענתו של קלינטון שלא ניתנה שום הבטחה מקבלת תמיכה נוספת מהרשם (notetaker) שלו, אהרון דיוויד מילר, שכתב במאמר דעה במגזין טיים:

קלינטון שקל זאת ברצינות ונטה להסכים. ראש הסי-איי-ג'ורג' טנט, שגם הוא היה בוואי ומעורב מאוד בחלק הביטחוני של השיחות, איים להתפטר אם קלינטון יסכים לשחרר את פולארד. הנשיא ספג לחץ רב גם מצד מזכירת המדינה אולברייט לסרב לשחררו של פולארד. הוא ויתר, והשגנו את ההסכם בלי פולארד (Miller, 2014).

השימוש של מילר במילים "שקל ברצינות" ולאחר מכן "ויתר" (backed off) לתיאור התנהגות הנשיא לנוכח

לא סיכנה את נשיאותו של קלינטון. טכנית זה אולי מדויק, אולם יש כאן התעלמות מכל מניע שאינו אובדן שליטה בממשל, שעשוי להצדיק את החלטת הנשיא להשאיר את טנט בתפקידו על חשבון שחרורו של פולארד. קלינטון עצמו מסביר את מניעיו באוטוביוגרפיה שלו:

סוגיית הביטחון וההתחייבויות שנתנו הישראלים והפלסטינים לעבוד יחד נגד הטרור היו ליבת ההסכם שגיבשנו. טנט עזר לצדדים בעיבוד הפרטים והסכים לרתום את הסי-איי-ג'י לסייע ביישומם. אילו היה עוזב, היה סיכוי ממשי שערפאת יסתלק מההסכם. מלבד זאת, הייתי צריך את ג'ורג' במאבק נגד אל-קאעדה והטרור (קלינטון, 2005, עמ' 814).

במילים אחרות, ההתמקדות בשימור הכוח הפוליטי הטמונה בנרטיב הבגידה של נתניהו אינה מאפשרת לו להכיר בגורמים אחרים שלא התאימו לנרטיב זה. אומנם ייתכן או אפילו סביר להניח שנרטיב זה הוא רק ניסיון למסגר מחדש את הוויתור שעשה בנוגע לפולארד, ולא אמונה כנה שהוא מחזיק בה, אך עדיין, במכוון או לא במכוון, ראש הממשלה מטעה את הקוראים ואת הציבור הישראלי לגבי אופי ההסכם.

יתרה מכך, נתניהו ממזער את רמת ההתנגדות שעיימה התמודד ממשל קלינטון בעניין שחרורו של פולארד. מלבד התנגדות פנימית בדמותם של סנדי ברגר, מדליין אולברייט ודניס רוס, כל מנגנון הביטחון של ארצות הברית צופף שורות מאחורי ראש הסי-איי-ג'י טנט. דובר האף-בי-איי פיטר סקפידי ודובר הפנטגון קנת בייקון פרסמו הצהרות המביעות את התנגדות הארגונים שלהם לשחרורו של פולארד, וכך גם ועדת המודיעין של הסנאט בדמותם של חבר הסנאט הבכיר הסנאטור ריצ'רד שלבי וסגנו הסנאטור בוב קרי (CBS Interactive, 1999). גם רוס וגם טנט טוענים כי יושב ראש בית הנבחרים ומנהיג המפלגה הרפובליקנית בפועל, ניוט גינגריץ, זעם על כך ששחרורו של פולארד בכלל נדון, שלא לומר הובטח (Ross, 2004, p. 457). אילו שוחרר פולארד, יכולתו של הנשיא להעביר חקיקה הייתה ככל הנראה נפגעת קשות. לכן, טענתו של נתניהו כי נשיאותו של קלינטון לא הייתה מאוימת אילו שחרר את פולארד מתעלמת מהלחץ הפוליטי הממשי שהופעל על הנשיא.

חלק רביעי: עדויות רלוונטיות נוספות

ועידת וואי לא הפגישה כמובן רק בין קלינטון לנתניהו אלא גם בין צוותי המשא ומתן של ארצות הברית וישראל.

שחרורו. במקום זאת פולארד טען כי שימש קלף מיקוח לחיזוק התמיכה בעסקאות שנחשבו מזיקות לאינטרסים הישראליים, כמו נסיגה מחברון או חלוקת ירושלים, מבלי לאבד את תמיכת הציבור:

במהלך השנים [...] הממשלה ציינה בפומבי את התקווה שאשחרר כמחווה על ביצוע הוויתורים הקשים הללו. בכל פעם האומה ניחמה את עצמה וחשבה, טוב, לפחות נקבל את פולארד [...] אבל זה היה שקר. אפילו בוואי, ההצעה לשחרר אותי הייתה רק עלה תאנה שנועד למכור לציבור הישראלי עסקה גרועה. כפי שמנסח זאת דניס רוס (עמ' 455): "[ראש הממשלה] אמר שהוא לא יכול לעשות את העסקה בלי זה. הוא אמר שהוא עשה ויתורים בנוגע לאסירים על סמך ההנחה שהוא יקבל את פולארד, ועל בסיס זה הוא יצליח להשיג הסכמה [לשחרור] האסירים, ולמעשה להסכם כולו". אבל כמו חפץ שאפשר להשליך, גם אני הוסרתי מסדר היום ברגע שהאמריקאים חזרו בהם מהתחייבותם לשחרר אותי, וישראל שחררה את הרוצחים והטוריסטים הערבים למרות הכול (Pollard, 2005).

מהדברים עולה שפולארד אומנם האמין שקלינטון שיקר, אבל גם האמין שנתניהו ומשלחתו לא היו כנים בניסיונותיהם לשחררו, בניגוד לטענות ראש הממשלה.

חלק חמישי: תפיסות שונות כלפי פולארד בארצות הברית ובישראל

במנותק מהשאלה אם זיכרון האירועים של קלינטון או נתניהו נכון, ראוי לשאול מדוע נתפס המשא ומתן על שחרורו של פולארד כבעל סיכון כה גבוה, עד כדי הצדקת הסתכנותם של טנט ושל נתניהו הכשלת הישג מדיני חשוב כמו יישום הסכמי אוסלו. הדבר מלמד על הבדל מהותי בתפיסת סוגיית פולארד בין המשלחות הישראלית לאמריקאית, כמו גם בקרב שני הציבורים שמאחוריהן.

העמדה הישראלית כלפי פולארד הייתה אוהדת ואולי אף הביעה תמיכה במעשיו. נתניהו אומנם התנער ממעשיו של פולארד, אך גם מתח ביקורת על ממשלת ארצות הברית על שגזרה את דינו של פולארד למאסר עולם: "נאלצנו להמתין להשלמת מאסר העולם שלו, שנמשך שלושים שנה, הרבה יותר מעונשים שהושתו על מרגלים סובייטים שריגלו בפועל נגד אמריקה" (נתניהו,

התגובה השלילית של טנט ואולברייט מרמז שהבטחה מעולם לא ניתנה, והדבר תואם את טענתו של קלינטון. בתוקף תפקידו של מילר בצוות יש לעדותו משקל נוסף, שכן סביר להניח שהיה חשוף למידע ששאר חברי המשלחת לא הכירו, מלבד קלינטון. עמדתו המפורשת של מאמר של מילר נגד פולארד אינה מאפשרת לראות בו מקור אובייקטיבי, אך כאשר הדברים נקראים לאור הראיות התומכות של קלינטון, רוס וטנט, ניתן להניח שהוא מדייק.

מעניין כי מסקנתו של רוס היא שנתניהו פעל במידה רבה בתום לב, וכי בשל אי־הבנה הוא האמין באמת ששחרורו של פולארד הובטח לו על ידי קלינטון. בפגישה עם משלחת נתניהו, רוס טוען כי אמר:

ברור לי שיש אי־הבנה: הנשיא עומד על כך שהוא לא הבטיח לשחרר את פולארד; ברור שביבי מאמין שהייתה לו הבטחה כזו. לא נוכל ליישב את העניין, אבל בואו נהיה כנים עם עצמנו לגבי מה שעליכם להתמודד איתו. יהיו אשר יהיו הרווחים הפוליטיים המיידיים של ההתעקשות על פולארד עכשיו, היכן יהיה ביבי בשבוע הבא, כשיהיה ברור לכולם שהוא הקריב הסכם ששירת את האינטרסים הביטחוניים של ישראל, שהיחסים עם הפלסטינים יכולים עכשיו רק להידרדר, ושהוא הרס את יחסיו עם הנשיא? (Ross, 2004, p. 457).

יש לציין שאף חבר במשלחת הישראלית לא טען בפומבי שהנשיא קלינטון הבטיח לשחרר את פולארד. אומנם היעדר ראיות אינו מוכיח שלא היו דברים מעולם, אך ראוי להתעכב על העובדה שנתניהו הוא היחיד מבין המעורבים ישירות במשא ומתן שטען כי קלינטון הבטיח את שחרורו של פולארד.

ואכן, התומך העיקרי בטענת נתניהו היה פולארד עצמו, שבתגובה לספר זיכרונותיו של רוס פרסם פוסט בבלוג ובו כתב כי קלינטון חזר בו מהעסקה לשחררו, כשהוא רומז בכך על קיומה של הבטחה (Pollard, 2005). ואולם קשה להסתמך על דברי פולארד כתמיכה בתיאור האירועים כפי שראש הממשלה מתאר אותם, וזאת עוד לפני שמביאים בחשבון את היותו המרגל שבו מדובר ואת התמריץ שלו לאשר את הדברים. ראשית, פולארד כמובן לא נכח במשא ומתן, אלא קיבל עדכונים מנתניהו. שנית, פולארד אולי תומך בטענת נתניהו שקלינטון נתן הבטחה והפר אותה, אולם המשך דבריו סותר את הנרטיב של נתניהו, שכן הוא מרמז שלממשלת ישראל לא הייתה כוונה של ממש לנהל משא ומתן על

של מדיניות החוץ האמריקאית, לרבות האפשרות שחלק מהחומרים של פולארד הגיע למדינות שלישיות (Director of Central Intelligence, 1987).

יש בכך כדי להסביר במידה רבה את הנתק בין התפיסה האמריקאית לישראלית לגבי פולארד. מבחינת קהילת המודיעין האמריקאית, ישראל הייתה רק התחנה הראשונה של המידע שסיפק, לא הסופית. זאת ועוד, גם אם המידע שסיפק פולארד לא נחשף ולא שימש אף מדינה מלבד מדינת ישראל, בעלת הברית של ארצות הברית, פולארד בכל זאת הפר את חוק הריגול משנת 1917, שעל פיו הואשם. תת־סעיף 794 בסעיף 18 של חוק הריגול האמריקאי – איסוף או מסירה של מידע ביטחוני על מנת לסייע לממשלה זרה – אינו מבחין בין מסירת מידע למדינה בעלת ברית או למדינת אויב:

כל מי שמתוך כוונה או סיבה להאמין שהדבר ישמש לפגיעה בארצות הברית או לטובת מדינה זרה שיתף, מסר או העביר, או ניסה לשותף, למסור או להעביר לכל ממשלה זרה, או לכל פלג או צד או כוח צבאי או ימי בתוך מדינה זרה, אם הם מוכרים על ידי ארצות הברית ואם לאו, או לכל נציג, גורם רשמי, סוכן, עובד, נתין או אזרח של אותה מדינה זרה, במישרין או בעקיפין, כל מסמך, כתב יד, ספר צופן, ספר איתות, תרשים, תצלום, סרט צילום, שרטוט, תוכנית, מפה, דגם, פתק, מכשיר, כלי או מידע, הקשורים לביטחון הלאומי, דינו מוות או מאסר של מספר שנים או לכל החיים (Cornell Law School, n.d.).

טענתו של נתניהו כי מעמדה של ישראל כבעלת ברית של ארצות הברית אמור להוביל לעונש קל יותר עבור פולארד אינה עולה בקנה אחד עם לשון החוק, שכן "לכל ממשלה זרה" פירושו שהחוק אינו מבחין אם מרגל פועל מטעם מדינה ידידותית או עוינת. פרשנות זו של החוק כמעט אושרה בשנת 2010, כאשר ועדת המשנה לטרור וביטחון המולדת של ועדת המשפט של הסנאט של ארצות הברית קבעה כי גזר דינו של פולארד ניתן מבלי לשקול כי המניע שלו היה סיוע לבעלת ברית ולא פגיעה במכוון בארצות הברית. בתמליל מצוטט הסנאטור הרפובליקני מאריזונה, ג'ון קיל:

ובנוגע לשאלת המניע [...] היה [לפולארד] מניע טוב מאוד. הוא כלל לא רצה לפגוע

(עמ' 270). טענה זו אינה נכונה שכן באותה שנה שבה נעצר פולארד, שני מרגלים סובייטים קיבלו עונש דומה לאחר שהואשמו באותו פשע (FBI, n.d.). גישה זו ייצגה את העמדה הרווחת שתמכה בפולארד, והיא שריגול אחר בעלת ברית חמור פחות מריגול מצד מדינת אויב, ולכן אמור לגרור עונש קל יותר. ואולם התפיסה האמריקאית כלפי פולארד הייתה הרבה יותר שלילית, בפרט בקהילת המודיעין, כפי שניתן להיווכח מדוח הערכת הנזקים של הסי־איי־אי משנת 1987.

הדוח מציין שני גורמים עיקריים שמצדיקים את הישארותו בכלא: ראשית, הממשל והציבור האמריקאי תפסו את פעולותיו של פולארד כמוֹנעות במידה רבה מתאונות בצע. אין פירוש הדבר שהמניעים של פולארד היו אך ורק כספיים, והדוח אכן כולל דוגמאות רבות הסותרות את דימויו של פולארד כרוֹדף בצע. על פי עדויות שאסף הסי־איי־אי, מחויבותו של פולארד לישראל הייתה ארוכת שנים. היא החלה כשהיה בן 12, אז הושפע מאוד מניצחונה של ישראל במלחמת ששת הימים, והתחזקה עוד יותר לאחר השתתפותו במחנה קיץ מדעי בישראל, שעודד מאוד את רעיון העלייה לארץ. עם זאת הדוח מציין גם את הצד הרווחי בהסדר עם פולארד. על פי הדוח, בפברואר 1985 הועלה השכר ששולם לפולארד על ידי ישראל ל־2,500 דולר לחודש (Director of Central Intelligence, 1987). עצם קבלת התשלום מערערת את הטענה שפולארד פעל בעיקר ממניעים של תמיכה בישראל, בפרט כאשר משקללים את האינפלציה ומגלים שבמונחים של שנת 2025, שכרו של פולארד היה מגיע ל־74,300 דולר, לא כולל שמונה חודשי ריגול שביצע תמורת תעריך לא ידוע לפני העלאת השכר. סקירה מהירה של השכר הנוכחי של אנליסטים במודיעין הימי מגלה שהשכר השנתי שלהם נע בין 65 ל־100 אלף דולר (Glassdoor, n.d.). בהנחה שזה טווח השכר שפולארד קיבל כאנליסט, הרי שעבודת הריגול שלו העניקה לו הכנסה נכבדה נוספת.

שנית, הסי־איי־אי לא הסכים עם העמדה הישראלית שלפיה בשל מעמדה של ישראל כבעלת ברית, מידע אמריקאי שנופל לידי ישראל אינו בגדר בעיה ביטחונית חמורה. לטענת הסי־איי־אי, מידע שישראל משיגה לא בהכרח נשאר בישראל, אלא עלול להימסר למדינות צד שלישי. הדוח מציין:

החשיפה הבלתי מורשית של גוף כה גדול ומגוון של חומרים מסווגים לעיניים ישראליות יצרה סיכונים חמורים למקורות ולשיטות של המודיעין האמריקאי, ליכולות הניתוח ולחילופי מידע מודיעיני, וכן לאינטרסים

סיכום ומסקנות

אוטוביוגרפיות הן מעצם טבען כלי פגום בבואן לשמש במחקר היסטורי. עם זאת, במקרים שבהם אין בנמצא מקורות ראשוניים אמיתיים, כגון תמלילי פגישות, הן יכולות לספק מידע שלא ניתן להשיגו בדרכי אחרת, ואשר בעזרת השוואה עם אוטוביוגרפיות של גורמים מעורבים אחרים ומסמכים רלוונטיים כגון סיקור חדשותי מאותה עת עשוי לסייע בהבהרת הסיפור ההיסטורי. המשא ומתן על שחרורו של פולארד בוועידת וואי ב־1998 הוא דוגמה לכך. כאשר מוצגים שני נרטיבים השוללים זה את זה – טענתו של נתניהו בדבר הבטחה והכחשתו של קלינטון – השוואה בין שני תיאורי האירועים חיונית כדי לשרטט תמונה מדויקת של אופי השיחות.

לאור הדברים נראה כי טענתו של נתניהו כי קלינטון הבטיח לשחרר את פולארד ואז חזר בו בפתאומיות כדי לאלץ את ראש הממשלה לחתום על ההסכם נובעת מאי־הבנה מצד נתניהו, או מרצון להציג את הדברים במכוון באופן מטעה על מנת לחזק נרטיב רחב יותר, שנועד להועיל פוליטית לראש הממשלה. תיאורו של נתניהו את המשא ומתן עומד בסתירה לאוטוביוגרפיה של קלינטון, להצהרות רשמיות של הבית הלבן ולדיווחים החדשותיים מאותה עת, שכולם תמכו בהנחה שממשל קלינטון, גם אם לא דחה על הסף את שחרורו של פולארד, לא הבטיח זאת.

לא ניתן לדעת אם נתניהו אכן האמין בכנות לטענות שהוא מעלה באוטוביוגרפיה שלו, אך עובדות מסוימות מצביעות על ההפך. ראשית, מסגור המשא ומתן בהקשר רחב יותר של תפיסה בעיני ראש הממשלה של בגידה מצד מפלגת העבודה והנשיא קלינטון יוצר את הרושם שסיפורו של נתניהו על המשא ומתן עם פולארד נועד לשרת נרטיב של התנכלות כלפיו מצד בעלי ברית לא נאמנים. שנית, השמטת פרטים מרכזיים מהנרטיב האמור, כמו הוויתור של ערפאת בנוגע לשחרור אסירים, מאותתת על דפוס של הטעיה מכוונת. אומנם יש השמטות ושגיאות שניתן לייחס לאי־הבנה, לא־ידיעה או אפילו לחילוקי דעות – כמו למשל אי־הבחנה בחוק הריגול האמריקאי בין בעלי ברית לאויבים, או היעדר קשרים בין בוב שרום לקלינטון – אולם סביר להניח שהשמטת סוגיות הוויתור של ערפאת והויעץ האמריקאי של נתניהו היו שתייהן מכוונות. אם זה המצב, יש בכך כדי להטיל ספק רב באמינות התיאור של נתניהו.

גם אם ההצהרות באוטוביוגרפיה של נתניהו אכן משקפות את הבנתו בדבר האירועים כפי שהתרחשו, הרי יש בכך כדי להקרין עליו דימוי לא פחות שלילי, של פרנויה עקב רצון עז לשמור על השלטון. הטענה כי התפטרות ראש הסי־איי־אי אין בה כדי לפגוע בנשיאותו

בארצות הברית, אבל כן רצה לעזור למדינתו ישראל. הוא מרצה מאסר עולם משום שהמניע במקרה הזה אינו משנה. הבעיה הייתה הדלפת הסודות לממשלה אחרת (US Government Publishing Office, 2010).

לא ברור אם נתניהו לא היה מודע לעובדה שחוק הריגול אינו מבחין בין מרגלים הפועלים מטעם מדינות אויב או מטעם מדינות בעלות ברית, אבל אם להסתמך על התיאור שהוא מספק בספרו 'ביבי' ובאהדה הנרחבת שרוחש הציבור הישראלי לפולארד, ניתן להסיק שלא היה מודע לכך. אם זה אכן היה המצב, הוא מלמד על בעיה נרחבת יותר ביחסים הדיפלומטיים בין ישראל לוושינגטון, שהיא חוסר יכולת או חוסר רצון להבהיר את האמונות והנרטיבים של כל צד, ולפעול לטובת הבנה משותפת של העובדות לפני תחילת משא ומתן. במובן זה, גם קלינטון וגם נתניהו נושאים באחריות. נתניהו צריך היה להבין את היקפו הרחב של חוק הריגול ולתקשר זאת לציבור הישראלי, ואילו קלינטון צריך היה להבהיר זאת כדי להבטיח שהמשא ומתן על שחרורו של פולארד לא ייפגע עקב אי־הבנות כאלה.

דוגמה טובה לאופן שבו ניתן לגשר על פערים בנרטיבים ובהבנות במהלכים דיפלומטיים עם ישראל היא השיחה שניהל נשיא ארצות הברית ג'ורג' בוש האב עם ראש ממשלת ישראל יצחק שמיר במהלך מלחמת המפרץ הראשונה, שבה התבקשה ישראל להימנע מלהגיב לירי טילי הסקאד מעיראק (The White House, 1989). בקשה זו עמדה בניגוד מוחלט לתפיסות ההרתעה המסורתיות של ישראל וסיכנה את תדמיתה כמדינה המגינה על עצמה כאשר היא מאוימת. עם זאת, בשיחה ביניהם הבהיר הנשיא היטב את נימוקיו. הוא הסביר כי תגובה ישראלית עלולה ליצור את הרושם שמלחמת המפרץ היא מלחמה בין "המערב" ל"עולם הערבי" ולא מלחמה נגד עיראק בלבד, מה שעלול לגרום למדינות ערביות אחרות לא לשתף פעולה במלחמה נגד סדאם חוסיין. הוא אמר שהקואליציה בהובלת ארצות הברית תצליח להדוף את הצבא העיראקי מכווית אם תזכה לשיתוף פעולה של מדינות ערביות כמו ערב הסעודית ומצרים, וכך האיום של עיראק על ישראל יפחת במידה משמעותית. אילו הייתה וושינגטון פחות יעילה בהסברת עמדתה לישראל, או שכלל לא הייתה מנסה להסביר, ייתכן שלא הייתה משיגה את שיתוף הפעולה הערבי נגד עיראק, וביטחון ישראל היה עומד בפני סכנה נוספת. בסך הכול, השיחות המוצלחות בין שמיר לבוש האב מדגימות את חשיבותן של התקשורת וההבנה המשותפת לשכנוע דיפלומטי.

סיימון קאדל הוא סטודנט לתואר שני בתוכנית ללימודי יהדות ע"ש בורנס באוניברסיטת אינדיאנה בלומינגטון, המתמחה במדיניות חוץ ישראלית. מאמרו האחרון 'חומות ברזל ואנרכיה בינלאומית' הוצג בכנס אגודת הסטודנטים לתארים מתקדמים בלימודי יהדות לשנת 2025. בימים אלה הוא מתמחה במכון למחקרי ביטחון לאומי ומשמש כעוזר מחקר של זכי שלום. scadel@iu.edu

מקורות

נתניהו, ב' (2022). **ביבי: סיפור חיי** [תרגום ש' לילוב]. סלע מאיר. קלינטון, ב' (2005). **חיי** [תרגום א' כץ]. ידיעות ספרים.

- CBS Interactive (1999, January 11). *Albright: No clemency for Pollard*. CBS News. <https://tinyurl.com/4zzj2fxk>
- Cornell Law School (n.d.). *18 U.S. Code § 794 – Gathering or delivering defense information to aid foreign government*. <https://tinyurl.com/39zz654r>
- Director of Central Intelligence (1987, October 30). *The Jonathan Jay Pollard espionage case: A damage assessment*. <https://tinyurl.com/4y4at8zn>
- Eldar, A. (2009, March 10). Jerusalem demolitions may spark repeat of 1996 riots. *Haaretz*. <https://tinyurl.com/ytubc6dw>
- FBI (n.d.). *Year of the spy* (1985). <https://tinyurl.com/5n84j8kb>
- Gellman, B. (1998, November 3). Ultimatums were a U.S. tool in Middle East talks. *The Washington Post*. <https://tinyurl.com/43zxtmp6>
- Glassdoor (n.d.). *Total salary range for US Navy Intelligence Analyst*. <https://tinyurl.com/22u4eppz>
- Greenberg, S.B. (2013, December 12). *Mandela on the campaign trail*. *The American Prospect*. <https://tinyurl.com/munnp6mj>
- Hockstader, L. (1999, April 6). A campaign spin in Tel Aviv. *The Washington Post*. <https://tinyurl.com/3yerjv3e>
- Israel: Parliamentary Chamber: Knesset, elections held in 1996. <https://tinyurl.com/2tec3b7z>
- Kolbert, E. (1999, May 24). The political life. *The New Yorker*. <https://tinyurl.com/3e8nnj5m>
- Lasensky, S. (2004). Paying for peace: The Oslo process and the limits of American foreign aid. *The Middle East Journal*, 58(2), 210–234. <https://doi.org/10.3751/58.2.13>
- Miller, A.D. (2014, April 1). We can't trade Pollard for peace. *Time*. <https://tinyurl.com/537ff4sb>
- Ministry of Foreign Affairs (2023, April 3). *The Wye River memorandum-US letters of assurance to Israel*. <https://tinyurl.com/4ezkwf2k>
- Netanyahu, B. (1993, September 5). Opinion | peace in our time? *The New York Times*. <https://tinyurl.com/sncn8duz>

של קלינטון – אם מאמינים שנאמרה בכנות – מלמדת על חוסר יכולת או חוסר רצון לשקול גורמים שאינם קשורים לשרידות פוליטית, באופן שמעוור את נתניהו מלראות את ההשלכות האסטרטגיות של מצבים כאלה. במקביל, ההאשמה כי קלינטון קשר קשר עם מפלגת העבודה כדי להדיח את הליכוד מהשלטון, ללא כל ראיה מהותית לקנוניה כזו, מעבר לכך ששני יועציו של ברק עבדו בעבר עבור קלינטון ועדות שמיעה של משתתף אנונימי בנשף בבית הלבן, יוצרת את הרושם שנתניהו לא ראה בקלינטון מנהיג כמותו שבסך הכול מחזיק בעמדות שונות אלא יריב של ממש – תפיסה שפגמה ביכולתו של ראש הממשלה להאמין שהמשא ומתן מתנהל בתום לב.

גרסתו של נתניהו לאירועים ראווה אם כן לביקורת, ואין להסתמך עליה כתיאור מדויק לחלוטין, אולם יש לציין שתי הסתייגויות. ראשית, למרות שאין באוטוביוגרפיה של קלינטון שגיאות והשמטות ברורות כפי שנמצאו בזו של נתניהו, הרי אוטוביוגרפיה מעצם טבעה נוטה לתרץ או להחליק עובדות שאינן נוחות לנשיא, ויש לקרוא אותה בזהירות רבה. באופן דומה, הודעות לעיתונות שפרסם הבית הלבן וציטוטים של עובדים לשעבר מתאפיינים במוטיבציה להגן על קלינטון ועל מוסד הנשיאות באופן כללי. אלה נכללו במאמר זה אך ורק בשל הטענות השוללות את קיומה של הבטחה לשחרר את פולארד ואת המעורבות של קלינטון בקמפיין של אהוד ברק בשנת 1999, אך יש להטיל ספק בדיוק הדברים, במקרה שיתגלו ראיות התומכות בטענות מנוגדות.

נקודה שנייה ואחרונה, האמונה שפולארד זכה ליחס לא הוגן משום שריגל למען בעלת ברית של ארצות הברית אינה ייחודית לנתניהו, והוא גם אינו המקור לה. גם אם נניח שטענותיו של נתניהו נאמרו בחוסר תום לב, אין בכך כדי לשנות את העובדה שהציבור והממשלה בישראל תפסו את מקרה פולארד בצורה שונה מאוד מעמיתיהם האמריקאים. לאור זאת, כישלונה של המשלחת האמריקאית בהעברת המסר בנוגע לעובדות, דוגמת נוסח חוק הריגול והערכת הסיכונים של הסיי-איי-אי, מעידה על בעיה רחבה יותר בדיפלומטיה הישראלית-אמריקאית, של חוסר ניסיון ליישב פערים בין נרטיבים עוד לפני תחילת המשא ומתן. גישור על פערים כאלה בהבנות יהיה חיוני להמשך יחסי ישראל-ארצות הברית, ועל כן גם לביטחון ישראל.

- Pincus, W., & Gellman, B. (1998, November 10). Tenet said he might quit over Pollard release. *The Washington Post*. <https://tinyurl.com/3r3zs4u3>
- Pollard, J. (2005, February 20). *Jonathan Pollard on securing his release in exchange for terrorists*. IMRA. <https://tinyurl.com/228xvsyb>
- Rekness, E. (1996, May 24). *To vote or not to vote: The electoral calculus of Israeli Arabs*. The Washington Institute. <https://tinyurl.com/26h856k2>
- Roper Center (1993). *Israel is saying Yes. 1993 chronology of the Israeli-PLO Accord*. <https://tinyurl.com/2s35see8>
- Ross, D. (2004). *The missing peace: The inside story of the fight for Middle East Peace*. Farrar, Straus and Giroux.
- Sontag, D. (1998, December 17). Netanyahu threatens to force elections before foes can. *The New York Times*. <https://tinyurl.com/2j68um93>
- Stein, L. (1999, May 20). *Behind the headlines. Carville and company credit Barak, not themselves, for win*. Jewish Telegraphic Agency. <https://tinyurl.com/2pmw9w4p>
- Taddonio, P. (2016, January 4). *Netanyahu, Rabin and the assassination that changed history*. PBS. <https://tinyurl.com/5hbt4a5>
- Tenet, G., & Harlow, B. (2008). *At the center of the storm: The CIA during America's time of crisis*. Harper Perennial.
- The White House (1989, October 2). *Memorandum of Telephone Conversation*. <https://tinyurl.com/2rdu4n95>
- United Nations (1998, October). *Chronological Review of events relating to the question of Palestine*. <https://tinyurl.com/2s38dttta>
- US Government Publishing Office (2010, May 12). *Senate Hearing 111-834. The espionage statutes: A look back and a look forward*. <https://tinyurl.com/y4v8zbwb>
- Waxman, D. (2008). From conflict to consensus: Cultural conflict and the Israeli debate over Territorial withdrawal. *Israel Studies*, 13(2), 73–96. <https://doi.org/10.2979/isr.2008.13.2.73>